



MICHEL FRERIKS

redacteur BSM en onderwijsadviseur bij Expertis, michel.freriks@expertis.nl

FRANK STUDULSKI

redacteur BSM, senior adviseur en procesbegeleider bij onderzoeks- en adviesbureau Sardes, f.studulski@sardes.nl

Onderzoek laat zien dat de inzet van onderwijsassistenten regelmatig resulteert in slechtere leerresultaten. Gelukkig leert de wetenschap ons ook hoe het beter kan. Hoe zorg je voor een onderbouwde én effectieve inzet van onderwijsassistenten? In dit artikel wordt uiteengezet hoe de inzet van onderwijsassistenten wél een gouden greep kan vormen in het verbeteren van het onderwijs.

DE INZET VAN ONDERWIJSASSISTENTEN KAN EFFECTIEVER

INZET ONDERWIJSASSISTENTEN: EEN GOUDEN GREEP?

De inzet van onderwijsassistenten wint aan populariteit in Nederlandse scholen. Veel scholen zetten de beschikbaar gestelde NPO-middelen in voor uitbreiding van het team met onderwijsassistenten en het lerarentekort zorgt ervoor dat scholen een beroep op hen doen. Ook onderwijsvernieuwingen, zoals unitonderwijs met leerpleinen, dragen bij aan het aannemen van nieuwe onderwijsassistenten. Soms wordt gedacht dat de inzet van onderwijsassistenten automatisch bijdraagt aan beter onderwijs, terwijl wetenschappelijk onderzoek ons leert dat het op dit moment ook vaak resulteert in een verslechtering van leerresultaten. Onderwijsassistenten kunnen juist een cruciale rol spelen in het verbeteren van onderwijs, mits de school hen effectief en onderbouwd inzet. Overigens zorgen onderwijsassistenten nu al voor een vermindering van de werkdruk die leraren ervaren. Klassen vertonen minder ordeverstoring gedrag en er is meer effectieve lestijd (Sharples, 2015). Kortom: een gedegen inzet van onderwijsassistenten levert het schoolteam én de leerlingen veel winst op. Het kan een gouden greep vormen in het verbeteren van het onderwijs.

WAT KAN ER BETER?

Een onderwijsassistent kan zoveel meer zijn dan een extra paar handjes. We zien nu dat onderwijsassistenten veelal niet-doordacht worden ingezet. Onderwijsassistenten houden zich in veel scholen vooral bezig met leerlingen die cognitief of gedragsmatig meer van de leraar vragen. Terwijl deze leerlingen juist de instructie en begeleiding van de leraar voor de klas zo hard nodig hebben. Ook worden onderwijsassistenten niet goed begeleid in het juist inzetten van didactisch gereedschap. Daarbij nemen zij al gauw het leren over van de leerling, waardoor leerlingen minder uitgedaagd worden zelf goed na te denken en zich nog afhankelijker gaan opstellen.

Tot vijf jaar geleden was er alleen buitenlands onderzoek naar onderwijsondersteuners. Kurver & Driessen (2018) geven aan

dat onderwijsassistenten zich het meeste richten op het ondersteunen en begeleiden van leerlingen (93%), extra begeleiding voor kinderen met een achterstand (85%) en surveillance- of plein-wachttaken (75%). De begeleiding van leerlingen gebeurt meestal in kleine groepjes in of buiten de klas. Ze houden zich veel minder bezig met het schrijven van handelingsplannen, huiswerkbegeleiding of het invullen van rapporten.

POSITIEF EFFECT

Indirect kan de functie onderwijsassistent een positief effect hebben op het lerarentekort, omdat we weten dat 23% doorstroomt naar de Pabo (Kurver en Driessen, 2018). In een onderzoek bij bestuurders bleek dat bij 88% van de bestuurders de ervaren werkdruk vermindert door de inzet van onderwijsassistenten (DUO Onderwijsonderzoek & Advies, 2019). Over het algemeen heeft de inzet van onderwijsassistenten een positief effect op het werkplezier, het stressniveau en de werkdruk van leraren. Maar de instructie die onderwijsassistenten

WE ZIEN NU DAT ONDERWIJSASSISTENTEN VEELAL NIET-DOORDACHT WORDEN INGEZET

geven, is van mindere kwaliteit dan die van de leraar. Ook het ondersteunen van de sociaal-emotionele ontwikkeling blijkt uit onderzoek niet heel succesvol (Blatchford et al, 2009; Kennisrotonde, 2019).

Hoe meer onderwijsassistenten worden ingezet, hoe minder leerlingen vooruitgaan in leerprestaties. Dit laatste heeft enerzijds te maken met de kwaliteit van instructie die door onderwijsassistenten gegeven wordt en anderzijds met de manier



waarop de onderwijsassistent wordt ingezet. Als onderwijsassistenten worden getraind op specifieke interventies, dan kunnen de prestatie van kinderen wel vooruitgaan, bijvoorbeeld bij taal.

Het is belangrijk dat schoolleiders en leraren de doelen waar onderwijsassistenten voor ingezet worden, helder maken en deze systematisch evalueren. Het is dan ook aanbevelenswaardig om leraren te scholen in het effectief inzetten van onderwijsassistenten. Daarnaast is ook het trainen van onderwijsassistenten op de interventies die zij moeten uitvoeren aanbevolen (Kennisrotonde, 2019).

Van Miltenburg et al (2023) geven aan dat veel onderwijsassistenten en lerarenondersteuners structureel taken en rollen uitvoeren die niet bij hun functieschaal horen. Het kan gaan om taken van een leraar of (zorg)specialist. Hiervoor is eigenlijk een aanvullende opleiding nodig. Mogelijk kan dit de kwaliteit van het onderwijs negatief beïnvloeden en het wekt ook valse verwachtingen bij ondersteuners of zorgt voor conflicten rond de beloning.

AANBEVELINGEN

Zowel in de klas als buiten de klas zijn er verschillende zaken die bijdragen aan een optimale inzet van deze onderwijsprofessionals. Een nauwe samenwerking tussen de leraar en de onderwijsassistent werpt haar vruchten af. Het lijkt misschien lastig hier tijd voor te creëren, maar met een kwartier lesvoorbereiding en afstemming over begeleiding per dag kom je al heel ver. Daarmee borg je dat onderwijsassistenten flexibel en op basis van de huidige behoefte worden ingezet. Stimuleer dat leerkrachten de komende lessen en bijbehorende lesdoelen bespreken met de onderwijsassistenten en ze actief betrekken bij het aanleren daarvan. Zo stimuleer je dat een onderwijsassistent actief met een lesdoel en leerdoelen aan de slag gaat. Bovendien kunnen er dan afspraken gemaakt worden over de rolverdeling tussen de onderwijsassistent en de leerkracht. Dat kwartiertje levert onder aan de streep veel meer effectieve tijd op. Het maakt het mogelijk dat onderwijsassistenten meer kunnen focussen op het leervaardig maken van leerlingen. Zo kunnen zij leerlingen helpen leiding te nemen over het eigen leren. Dat is effectiever dan wanneer hij of zij het leren van ▶

TIPS: VERMIJD.... EN MOEDIG AAN!

Vermijd

- × Volbrengen van een leertaak belangrijk maken
- × Niet genoeg denktijd bieden
- × Woordelijk herhalen wat de leerkracht al heeft gezegd
- × Veel gesloten, simpele vragen stellen
- × Teveel helpen en 'spoon-feeding' (bijv. het antwoord bijna voorzeggen of veel hints geven) toepassen.

Moedig aan

- ✓ Werken aan gevoel van competentie bij leerlingen
- ✓ Juiste hoeveelheid ondersteuning op het juiste moment
- ✓ Leerlingen verantwoordelijk houden voor hun leren
- ✓ Veel open vragen stellen
- ✓ Leerlingen in eerste instantie weinig *scaffolding* (ondersteuning) bieden.

Bron: Sharples et al. (2015)



leerlingen overneemt door bijvoorbeeld alleen maar sommen voor te doen.

AANVULLEN IN PLAATS VAN VERVANGEN

De onderwijsassistent vult idealiter aan op dat wat de leraar voor de klas doet, in plaats van het vervangen van de leraar. Neem bijvoorbeeld leerlingen die worstelen met de leerstof. In plaats van hen uit de klas te plaatsen voor extra begeleiding door de onderwijsassistent, zou het effectiever zijn als de onderwijsassistent in de klas een groep leerlingen begeleidt die zelfstandig aan het werk is. Zo heeft de leraar meer tijd en

HET IS BELANGRIJK OM SAMEN MET ONDERWIJSASSISTENTEN EEN JUISTE DIDACTIEK AF TE SPREKEN

aandacht om onderwijs te geven aan de groep leerlingen die het zo hard nodig heeft. Bij het werken met groepjes leerlingen is het belangrijk dat de kwaliteit van interactie tussen onderwijsassistenten en leerlingen hoog is. Uit onderzoek weten we

dat onderwijsassistenten vaker gesloten vragen stellen, makkelijker het leren overnemen (geen denktijd bieden, veel *cues* en hints geven) en stimuleren een taak af te maken in plaats van richten op leren en begrip (Sharples, 2015).

Het is dus belangrijk om samen met onderwijsassistenten een juiste didactiek af te spreken. De Education Endowment Foundation heeft een handzame gratis poster gemaakt waar uiteen wordt gezet hoe de begeleiding van onderwijsassistenten er idealiter uit kan zien. (zie <https://bit.ly/posterEEF>)

BUITEN DE KLAS

Naast de inzet van de onderwijsassistent in de klas, wordt de onderwijsassistent ook vaker buiten de klas ingezet om te werken met groepjes leerlingen. Op basis van onderzoek geeft Sharples (2015) hier aanwijzingen voor. Nummer één: blijf investeren in de professionalisering van de onderwijsassistent. Deze professionalisering wordt doorgaans weinig gestimuleerd en gefaciliteerd in scholen. Terwijl het van groot belang is dat onderwijsassistenten gebruik kunnen maken van bewezen effectieve interventies en deze op de juiste manier en gestructureerd kunnen inzetten bij leerlingen met een speciale leerbehoefte. Daarmee borg je dat zowel binnen als buiten de klas de inzet van onderwijsassistenten daadwerkelijk positief bijdraagt aan het onderwijs. Wanneer interventies bewezen effectief zijn én op de juiste manier worden ingezet, dragen ze bij aan beter onderwijs. Pas als dat het geval is, is het zinvol om kleine groepjes leerlingen of individuele leerlingen buiten de klas te nemen. Als dit niet geborgd is, heeft de inzet van onderwijsassistenten buiten de klas soms zelfs een omgekeerd effect.

DE ROL VAN DE SCHOOLLEIDING

De inzet van onderwijsassistenten verdient structurele aandacht binnen het managementteam van een school. Alles valt of staat bij een duidelijke visie vanuit de schoolleiding over de inzet van deze onderwijsprofessionals. Voorkom dat de onderwijsassistent wordt ingezet als extra paar handjes, maar werk aan een onderbouwd en doordacht plan waarmee zij een gouden greep voor het onderwijs vormen. Zorg dat de rol van de onderwijsassistent binnen het curriculum een duidelijke plek heeft. Het begint bij een duidelijke analyse van de huidige

WAT ZIJN ONDERWIJSASSISTENTEN?

In Nederland is een onderwijsassistent opgeleid op mbo niveau 3 of 4. Een assistent niveau 3 heeft meestal verzorgende taken en geen onderwijsinhoudelijke taken, terwijl een assistent niveau 4 naast verzorgende taken eenvoudige, routinematige taken heeft, zoals de begeleiding van individuele leerlingen of kleine groepjes leerlingen. (bron: www.rijksoverheid.nl) Onderwijsassistenten en leraarondersteuners worden als volgt omschreven:

- Onderwijsassistenten (klassenassistenten) ondersteunen leraren in het primair, voortgezet of beroepsonderwijs. Takenpakketten verschillen per school en worden in overleg met de leraar bepaald. Onderwijsassistenten

hebben een diploma behaald van de opleiding tot onderwijsassistent (mbo niveau 4) of de specialisatie tot onderwijsassistent binnen de opleiding Sociaal Pedagogisch Werk (mbo niveau 3).

- Een lerarenondersteuner zit tussen een onderwijsassistent en een leraar in, met als belangrijkste verschil dat een lerarenondersteuner zelfstandig taken mag uitvoeren zoals lesgeven en toetsen nakijken. De opleiding tot lerarenondersteuner is een associate degree opleiding: een tweejarige, praktijkgerichte opleiding die qua niveau tussen mbo en hbo-bachelor in zit (Woldman et al, 2018).

DE OPMARS VAN DE ONDERWIJSASSISTENT

Het aantal onderwijsondersteuners in het primair onderwijs (po) nam in de periode 2017-2021 met 50% toe, mede dankzij (tijdelijke) subsidies zoals de werkdrukmiddelen en NPO (Van Miltenburg ea, 2023).

In de periode 2009-2022 is het onderwijsgevend personeel

afgenomen, terwijl het onderwijsondersteunend personeel toenam. Het aantal basisscholen nam in dezelfde periode met bijna 10 procent af, van ongeveer 6.850 in 2010 naar zo'n 6.130 in 2020 (Onderwijsatlas primair onderwijs, 2021).

Tabel: aantal personen in onderwijs (2009-2022).

	2009	2022
Onderwijsgevend personeel	140.500	128.100
Onderwijs ondersteunend personeel	34.400	52.700

Bron: Onderwijs in cijfers / DUO

Doorgerekend naar de gemiddelde bezetting (personeel / aantal scholen), betekent dat voor onderwijsgevend personeel geen verandering (gemiddeld 20), maar voor het ondersteunend personeel is het gemiddelde gestegen van 5 naar 8,5.

situatie in de school, het formuleren van een heldere functieomschrijving en het maken van bijvoorbeeld een kwaliteitskaart. Op de website van de EEF (Education Endowment Foundation) staat een sjabloon voor het maken van een kwaliteitskaart (zie <https://bit.ly/kwaliteitskaart>)

De schoolleiding dient professionele ontwikkeling van onderwijsassistenten hoog in het vaandel te hebben, zowel didactisch/onderwijskundig als het specifiek eigen maken van de bewezen effectieve interventies die zij kunnen inzetten (Miltenburg, 2023). Stimuleer en faciliteer als schoolleiding ook tijd en ruimte voor professioneel overleg tussen leraren en onderwijsassistenten. Dat is van essentieel belang om elkaar echt aan te vullen, in plaats van louter te vervangen.

LITERATUUR

Blatchford, P., Bassett, P., Brown, et al. *Deployment and impact of support staff in schools: the impact of support staff in schools: results from strand 2, wave 2.*

Driessen, D., Kurver, B. (2018). *Onderzoeksrapport onderwijsassistenten.* ReserachNed.

Kennisrotonde. (2019). *Hoe kunnen de kwaliteiten van onderwijsassistenten effectief worden benut in het basisonderwijs? (KR. 513) Kennisrotonde.*

Miltenburg, N. van, Zijtveld, S., Wisse, R., en Berg, D. van den (2023). *De inzet en loopbaanpaden van onderwijsassistenten en lerarenondersteuners.* CAOP / Arbeidsmarktplatform PO.

Sharples, Jonathan and Webster, Rob and Blatchford, Peter, Education Endowment Foundation, corp creator. (2015) *Making Best Use of Teaching Assistants: Guidance Report.* Education Endowment Foundation.

Woldman, N., Draaisma, A., Runhaar et al. (2020). *Anders organiseren in Primair onderwijsteams, Uitkomsten van een literatuurstudie naar de inzet van onderwijsassistenten en taakdifferentiatie in primair onderwijs,* Wageningen University & Tilburg University



TOT SLOT

Onderzoek geeft ons aanwijzingen, maar iedere school en populatie leerlingen is anders. Inzichten uit de wetenschappelijke literatuur kunnen wel gebruikt worden om goed beleid te maken voor onderwijsassistenten. Op schoolniveau, maar zeker ook bij het schoolbestuur, met aandacht voor de context van de individuele school. Een aanbeveling is dan ook om op het niveau van schoolbestuur afspraken te maken over de professionalisering van onderwijsassistenten en het onderling delen van good-practices te stimuleren. Het sturen op de inzet van onderwijsassistenten is vaak een precair proces, het vraagt goede coachende vaardigheden. Terwijl de inzet van onderwijsassistenten vanuit een samenwerkend karakter tussen leerkrachten, assistenten en schoolleiders juist zinvol en uitdagend kan zijn voor alle betrokkenen. BSM